

TARTU UNIVERSITET
Humanistiska och konstnärliga fakulteten
Institutionen för främmande språk och kulturer
Avdelningen för skandinavistik
Svenska språket och litteraturen

**KULTURSPECIFIKA REFERENSER PÅ SVENSKA OCH
ESTNISKA: ANALYS AV ÖVERSÄTTNINGSSTRATEGIER I
MÄN SOM HATAR KVINNOR OCH LOHETÄTOVEERINGUGA
*TÜDRUK***

Bacheloruppsats

Carmel Raudsepp
Handledare: Ewa Holm, MA

Tartu 2021

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING	3
1.2 METOD	5
2 TEORI OM KULTURSPECIFIKA REFERENSER	6
2.1 Om termen kulturspecifik referens	6
2.2 Kategorisering av kulturspecifika referenser	7
2.3 Problem och strategier vid översättning av kulturspecifika referenser	9
3 ANALYS AV KULTURSPECIFIKA REFERENSER I ”MÄN SOM HATAR KVINNOR” AV STIEG LARSSON	17
3.1 Stieg Larsson och ”Män som hatar kvinnor”	17
3.2 Kulturspecifika referenser i romanen	18
3.3 Analys av kulturspecifika referenser i ”Män som hatar kvinnor”	18
3.3.1 Personnamn	20
3.3.2 Geografiska namn	21
3.3.3 Institutioner/organisationer	22
3.3.4 Övriga referenser	24
4 RESULTAT	25
5 SAMMANFATTNING	28
6 LITTERATURLISTA	30
7 RESÜMEE	32

1 INLEDNING

Skönlitteratur spelar en viktig roll i de flestas liv. För att skriva en intressant och väl mottagen roman måste en författare skriva verket så att det talar till läsaren. För att göra det måste författaren visa färdigheter i logisk tankegång och språklig prestanda. När man skriver en skönlitterär text är det ofta omöjligt att undvika att använda realia, det vill säga element som endast är relevanta för en eller vissa kulturer. Till exempel frågan är, hur ska vi översätta ordet "fjord". I Estland finns det inga fjordar så det är i grunden okänt för estnisk kultur. Men ofta är realia kopplat till kulturen vilket gör det svårt att översätta dem till andra språk eftersom det är viktigt att innebörden inte ändras. Den uppsatsen handlar om realia och metoderna för att översätta realia.

För uppsatsen har jag valt en roman *Män som hatar kvinnor* (2005) av Stieg Larsson och dess översättning *Lohetätoveeringuga tüdruk* (2015) för analys.

Syftet med den här uppsatsen är att förklara vad kulturspecifika referenser är och hur de kategoriseras. Alltså att införa strategier för att översätta realia från svenska till estniska. Men också att undersöka vilka metoder används mest vid översättning av realia från svenska till estniska.

Forskningsfrågor är följande:

- Vad kan kulturspecifika referenser vara och vilka problem de tar med sig?
- Vilka översättningsmetoder finns det för att översätta realia?
- Vilka metoder används mest vid översättning av realia från svenska till estniska?

Det finns tidigare verk som handlar om översättning av realia, till exempel Adrián Takács magisteruppsats "Hantering av svenska kulturspecifika referenser i en engelsk och tjeckisk översättning av Stieg Larssons *Män som hatar kvinnor*" (2015), en artikel av A. F. Guerra "Translating culture: problems, strategies and practical realities" (2012) och A. Bunclers artikel "Reaalioiden käntämisestä suomesta puolaksi-erisnimet Riikka Pulkkinen Totta-romaanissa" (Om att översätta realia från finska till polska - egennamn i Riikka Pulkkinens roman Totta). Karen Schmidt på Tartu

Universitet skrev sin magisteruppsats om översättning av realia „Kultuurispetsiifiliste elementide tõlkimine Daniel Kehlmanni romaani „Maailma mõõtmine“ näitel“ (2011) och Mari Laan på Tartu Universitet skrev sin magisteruppsats om översättning av realia från spanska till estniska i „Reaalide tõlkimine hispaaniakeelse kirjanduse eestindamisel“ (2006). Några av de äldre källorna som är kända som klassiker i översättningsvetenskap används också i uppsatsen, till exempel Sergei Vlahhofs och Sider Florins bok om översättning ”Непереводимое в переводе” (Oöversättlig i översättning) (1980) och Peter Newmarks ”A textbook of Translation” (1988).

1.2 METOD

Denna uppsats undersöker om kulturspecifika referenser i Stieg Larssons *Män som hatar kvinnor* (2005). Primärt fokus har varit ordval på frågan hur man översätter kulturspecifika referenser, vilken typ av strategier har använts jämförande med dess estnisk översättning av Tõnis Arnover (2015). Uppsatsens tema valdes på grund av personligt intresse mot översättningsvetenskap och kulturspecifika referenser. Fastän det finns många tidigare verk om hur översätta realia, är undersökning av kulturspecifika referenser från svenska till estniska nytt.

Uppsatsen består av tre delar: teori och analys samt diskussion. I teoridelen ska jag förklara termen realia, hur de kategoriseras och vilka strategier som används för att översätta termerna. Dessutom tas fram några problem vilket innefattar vanligtvis en uppsjö av tillvägagångssätt, både när det gäller definitioner och översättningsstrategier.

I den andra delen kommer analys av exempel romanen utföras. Där ska jag bygga upp en analys av kulturspecifika referenser som finns i romanen (som nämns tidigare) och dess översättning. Till sist kommer jag att sammanfatta resultaten av analysen och ge en diskussion om ämnet.

Av objektiva skäl är materialet som används i forskningen mångsidigt - det finns källor som är ganska gamla men med anmärkningsvärd betydelse för att översätta vetenskaper, blandade med källor som nyare skrivits. Olika källor används för att hitta information om olika teorier och tankesätt och från dem sammanställa en detaljerad översikt över fenomenet. För den andra delen lästes romanerna på estniska och svenska parallellt och alla hittade referenser skrevs ner. Listan med alla kulturspecifika referenser kan ses i tabellen i bilaga 1. Jämförande och statistisk analys baseras på de hittade kulturspecifika referenser.

2 TEORI OM KULTURSPECIFIKA REFERENSER

Detta kapitel fokuserar på att undersöka kulturspecifika fenomen i översättningsstudier. Dessutom ges definitionen av kulturspecifika objekt och tas fram de största svårigheterna med att översätta dem.

2.1 Om termen kulturspecifik referens

Termen *kulturspecifik referens* är inte ett specifikt begrepp för fenomenet. Olika författare använder olika termer för att peka på dem. I estniska översättningsstudier, även i sovjetiska översättningsskolor, används det främst termen "realia". Ordet kommer från latinska ordet *realia* (plural *realia*) och betyder "verkliga föremål". Utanför den sovjetiska skolan finns det till exempel flera liknande termer som kulturella drag (cultural features), kulturella ord (cultural words), kulturella term (cultural terms), kulturspecifika referenser (culture specific items), kulturspecifika element (culture specific elements) and kulturbundna element (culture bound elements) (Scmidt 2011).

Ljudmila Vassiljevna Moseiko skriver i sin artikel "Лингвокультурологическая проблема классификации реалий" ("Linguokulturologiskt problem med klassificering av realia") om begreppet *realia* och dess historia. *Realia* eller kulturspecifik referens som har betydelse som bär till exempel färg och nationell identitet började användas i lingvistiken på 1950-talet. Före detta betydde ordet "realia" något som är relevant för en nations historia, kultur, liv, vanor som inte förekommer i andra nationer (Moseiko 2005). Nord kallar kulturspecifika referenser för "cultureme" och beskriver dem som fenomen som är relevanta för kultur X men förblir okända för kultur Y hävdar att översätta är att jämföra kulturer (Nord 1997: 34).

Vlahhov och Florin (1980) definierar kulturspecifika referenser så här: "Det här är ord (och fraser) som namnger föremål som är karakteristiska för ett folks liv (varje dag, kultur, social och historisk utveckling) och främmande för ett annat; att vara bärare av den nationella och/eller historiska smaken. De som regel, har inte exakta motsvarigheter (ekvivalenter) på andra språk och lämpar sig därför inte för översättning på allmän basis, vilket kräver ett särskilt tillvägagångssätt." (Vlahhov, Florin 1980: 47).

Sedan 1990-talet har filologer pratat om två huvudsakliga översättningsstrategier: integration (domesticering) och alienation (främjande). Integration innebär att anpassa källtexten till måltextens kultur och alienation innebär att textens främmande bevaras (Buncler 2017: 124 – 125, Laan 2006). Översättarnas arbete är att hitta balansen mellan båda delarna. Även om Vlahov och Florin kallar denna kategorisering "vår" och "utomjordingar", tror de dock inte att den här kategoriseringen är trovärdig. Enligt deras åsikt är det inte så lätt att definiera och begränsa begreppet kulturspecifika referenser och bör göras efter en grundlig analys av sammanhanget (Vlahhov, Florin 1980).

Mari Laan påpekar också att termen "reaal" eller kulturspecific referens kan betyda olika saker. Även om de flesta forskare inte tycker att det är så viktigt, är det bra att veta skillnaden. Å ena sidan kan det betyda materiella och mentala kulturobjekt (saker eller fenomen som är relevanta för ett område, nation eller era). Å andra sidan kan det betyda de ord som står för dessa objekt (Laan 2006: 15).

2.2 Kategorisering av kulturspecifika referenser

Att kategorisera kulturspecifika referenser kan ses som komplicerat eftersom de är stora i antal och inte alla håller med om deras definition och term. Detta kapitel ger en översikt över olika metoder för att kategorisera kulturspecifik referens och ger exempel på dem. Naturligtvis skrivs inte alla exempel ut och det bör påminnas om att en specifik

referens inte alltid kommer från en viss kategori. En referens kan tillhöra olika kategorier.

Vlahhov och Florin (1980) föreslår många grundliga system för att kategorisera kulturspecifika referenser från olika åsikter, till exempel objekt kategoriserade efter tid eller plats. I detta dokument presenterar jag deras kategorisering efter ämnesvision. Vlahhov och Florin (1980) delar kulturspecifika referenser i tre kategorier:

- Geografiska kulturspecifika referenser – namn på objekt inom fysisk geografi, geografiska särdrag, endemiska arter och så vidare.
- Etnografiska kulturspecifika referenser – detta består av liv och vanor, arbete, mat, konst och etniska föremål och så vidare.
- Socio-politiska kulturspecifika referenser – namn på aktiviteter, figurer, rörelser, administrativa enheter, militära föremål och så vidare. (Vlahhov, Florin 1980: 51 – 56)

Enligt Peter Newmark (1988) kan kulturspecifika referenser kategoriseras i fem kategorier:

- Ekologi. Till exempel 'tundra'. (Newmark 1988: 97)
- Materialkultur – mat, kläder, hus och städer, transport. Till exempel 'bungalow' (Ibid: 98)
- Social kultur – arbete och fritid. Till exempel 'petanque' (Ibid: 99)
- Organisationer, tullar, aktiviteter – politiska, administrativa, religiösa, konstnärliga. Till exempel 'Riksdag' (Ibid.)
- Gester och vanor – Under här finns ord som betyder olika seder och vanor, till exempel om människor klappar långsamt för att uttrycka varm uppskattning

eller kyssar någons fingertoppar som alla förekommer i någon kultur och inte i en annan (Newmark 1988: 102).

Peter Newmark (1981) skiljer emellertid egennamn från kulturella termer. Han nämner att enskilda namn är "utanför" språk och därför bör namn inte översättas. (Newmark 1981) Detta påstående har skapat motsägelse hos forskare som säger att namn också är kulturbärare och visar vilka namn som är populära i vissa kulturer och därför bör översättas.

2.3 Problem och strategier vid översättning av kulturspecifika referenser

Realia har en stor roll i översättningsstudier. Det har täckts av många forskare inklusive J. P. Vinay och J. Darbelnet, P. Newmark, Vlahhov och Florin.

I vetenskaplig litteratur om översättning ses ofta de kulturellt viktiga komponenterna eller kulturspecifika referenser i källtextens innehåll, det är saker och fenomen som är nära besläktade med källkulturen och som inte (åtminstone för det mesta) är kända inom målkulturen. Det är ofta så att målkulturen inte har ett eget ord för dem och de är inte riktigt kända som ett begrepp (Buncler 2017).

Newmark skriver i *A Textbook of Translation* (1988) att där det finns kulturellt fokus finns det översättningsproblem på grund av det kulturella "gapet" eller "avstånd" mellan käll- och målspråk. Han introducerar också begreppet "kulturellt ord" och förklarar att även om många av de "kulturella orden" är lätta att upptäcka, eftersom de inte förekommer i andra kulturer, finns det ett antal ord som är skrivna på vardagsspråket men som inte kan översättas ord för ord. Det skulle snedvrider betydelsen (Newmark 1988). Det är svårt att översätta kulturspecifika referenser inte bara för att termen inte finns i målspråket utan också för att fenomenet inte heller finns

i målkulturen. I kulturella ord skiljer Newmark mellan egennamn och institutionella och kulturella termer (Newmark 1981).

Vlahhov och Florin (1980) påpekar att det finns två huvudsakliga svårigheter som kan uppstå vid översättning av kulturspecifika referenser. En av dem är bristen på korrespondens eller motsvarande på målspråket på grund av avsaknaden av en referens som betecknas med den kulturspecifika referensen. Den andra är referensernas behov av att förmedla konnotationer till nationella och historiska aspekter (Vlahhov, Florin 1980: 80).

Buncler (2017) hävdar att den största utmaningen för översättaren är hur man gör kulturspecifika referenser begripliga för läsaren samtidigt som källkulturens funktioner bibehålls. Mari Laan (2006) har också påpekat ett problem som uppstår vid översättning av kulturspecifika referenser. Hon anser det också vara ett problem, förutom att förmedla ordets semantiska betydelse, att bevara den lokala "färgen" eller "koloriten". Alltså att vid översättning av kulturspecifika referenser måste översättaren ta hänsyn till många saker som:

- typen av kulturspecifika referenser
- översättningens kulturella och historiska sammanhang
- textens genre
- vem läsaren är
- textens funktion. (Mari Laan 2006).

Rune Ingo skriver i sin bok "Från källspråk till målspråk" (1991) att en översättning kan aldrig vara både en formellt och semantiskt exakt reflektion av originaltexten för och det finns många anledningar till det. Första anledningen Ingo påpekar på är hur förhållandet mellan symbolen (ordet) och referensen är godtyckligt, konventionell både i käll- och målspråket. Oftast gäller det onomatopoetiska ord (ljudhärmande ord som låter som det representerar) till exempel hundens skall på svenska "vov, vov" och på

estniska ”auh, auh”. En annan anledning är att olika språk segmenterar språkliga symboler annorlunda. Exemplet är färgspektrumet som är olika indelat i olika kulturer. På afrikanska språk täcks spektrumet med tre ord, medan det på spanska kan beskrivas med fem ord. Även olika språk har olika grammatisk struktur. Slutligen har människor från olika kulturer olika erfarenheter och bakgrund om allt, från materiella föremål till religiösa och moraliska uppfattningar (Ingo 1991: 19).

Christiane Nord (2003) har skrivit en artikel där hon analyserar egennamn i ”Alice i Underlandet.” Hon skriver att egennamn är en stor del av de kulturspecifika föremålen eftersom de bär nationell identitet. Och även om författarna har möjlighet att använda sin fantasi när de översätter egna namn, översätts de oftast inte alls. Hon föreslår ändå några strategier: icke-översättning, transkription eller translitteration från icke-latinskt alfabet, morfologisk anpassning till målspråket, kulturell anpassning och substitution (Nord 2003).

Valet av översättningsmetod beror på vissa omständigheter. En översättare måste noggrant analysera en text baserat på typ, målgrupp och kommunikativt syfte (Harning 2009). Listan över tidigare forskning som avslöjar översättningsmetoder är faktiskt lång. När vi pratar om översättningsmetod, menar vi översättarens val som gäller för hela texten eller för vissa delar av texten (till exempel egennamn) (Buncler 2017). En av de tidigaste och mest kända ansträngningarna för att klassificera tolkningsförfaranden föreslås av Vinay och Darbelnet (1958). De har skapat ett system med sju huvudstrategier för att översätta realia, men som utelämnade några påfallande vanliga metoder, till exempel generalisering. De hänvisar också till ersättning, expansion och kontraktion (Vinay, Darbelnet 1958).

- Lån – för en stilistisk effekt använder översättaren den utländska termen.
- Kalkering – översättaren lånar uttrycket från källspråket men översätter det bokstavligt.

- Bokstavlig översättning – direkt överföring där översättare översätter allt ord för ord.
- Transposition – översättare ändrar ordklassens ord eller fras utan att ändra betydelsen av meddelandet.
- Modulation – översättare skapar en variant av meddelandets form, där det sker förändring i synvinkeln. Till exempel när meningen "it's not hard to understand" ("det är inte svårt att förstå") översätts "det är lätt att förstå".
- Motsvarighet – översättaren hittar ett koncept som finns lika på två olika språk (kulturer). Oftast används det för att översätta onomatopoesi och idiom.
- Anpassning – översättaren skapar en ny situation som anses motsvara källspråkssituationen (Vinay, Darbelnet 1958: 31 – 39).

Vlahhovs och Florins strategischema består av samma föremål, sagt med andra ord. För att sammanfatta deras plan består det först av två delar: översättning och icke-översättning. Icke-översättning betyder att transkribera, överföra referensen mekaniskt. Översättning ger oss lite fler val: först transkribering (kalkering, poly-kalkering, utveckling, semantisk neologism), den andra är att ersätta den med målkulturens referens, den tredje är ungefärlig översättning (släktspecifik korrespondens, funktionell analog, beskrivning, förklaring, tolkning) och den fjärde är översättning med hjälp av kontext (Vlahhov, Florin 1980).

Peter Newmark (1981) föreslår en lista över relevanta procedurer som kan användas för att översätta kulturspecifika referenser (Newmark 1981: 75 – 77). Några av strategierna överlappar varandra men det är fortfarande viktigt att påpeka olika scheman:

- Transkription – under här går adoption, överföring och lånard.

- Bokstavlig översättning
- Lånöversättning eller kalkering
- Erkänd översättning – översättaren använder den autentiska eller korrekta översättningen av någon institutionell term.
- Kulturell motsvarighet
- Översättningsetikett – översättaren skapar en ungefärlig motsvarighet eller en ny term för en funktion som är speciell för källspråskulturen. Liknar Vinays och Darbelnets anpassning.
- Översättningskopplingar – översättaren använder transkriptionen av termen och lägger till dess översättning inom parentes. Översättningen kan vara bokstavlig, en kulturell motsvarighet eller en etikett.
- Översättningstripletter – översättaren använder bokstavlig översättning, en transkription och beteckningen. Newmark påpekar exemplet "Schandmauer, wall of shame, Berlinmuren"
- Radering – översättaren utelämnar en del av källtexten som inte är relevant för målspråskulturen.
- Naturalisering – översättaren syftar till att minimera konstigheten av texten för målläsaren genom att ändra dem i sina ursprungliga målspråksformer.
- Akronymer – översättaren behåller källspråkets akronymer och lägger till översättningen av titeln vid behov.

- Metaforer – översättaren använder större institutioner i stället för specifika identiteter att hänvisa till en specifik person. Till exempel hänvisar översättaren till Daniel P. Walsh (chef för Pentagon Force Protection Agency) men översätter det som "order kom från Pentagon".
- Lägga till kompletterande information (1) i texten; (2) som en fotnot; (3) som en ordlista (Newmark 1981: 75 – 77).

Rune Ingo delar översättningsmetoder i två. Enligt Ingo finns det direkta och indirekta metoder (Ingo 1990).

Direkta metoder:

- Direkt lån: Rune Ingo hänvisar att det mest exakta sättet att översätta kulturspecifika fenomen är inte att översätta dem alls utan att använda ordet eller termen på själva språket som ett låneord. I litteratur används lånorden främst för att ge texten färg och lokalitet (kulturell bakgrund relaterad till källspråksplatserna). Direkt lån delas in i tre: citatlån, speciallån och allmänlån.
- Översättningslån: Genom direkt översättning av sammansatta ord med två och flera stavelser eller får man ett målspråksekvivalent, vilket är mycket lätt att bemästra för översättare och andra språkanvändare. Man gör skillnaden mellan morfologiska lån, lexikaliska lån, syntaktiska lån och fraseologiska översättningslån.
- Direkt översättning: Ord-för-ord-översättning och bokstavlig översättning är dessa metoder som hjälper till att garantera översättningsnoggrannheten. På grund av språkens struktur och strukturella skillnader är det helt omöjligt att hitta en pragmatiskt adekvat ekvivalent. Översättaren måste undvika att översätta just för att den kan ha en annan betydelse eller så att läsaren på målspråket får en helt felaktig tolkning (Ingo 1990: 178 – 180).

Indirekta metoder:

- Transposition: Transposition innebär att man ändrar ordklassen men bibehåller samma betydelse.
- Modulation: Modulation är en översättningsmetod genom att titta på samma sak från en annan synvinkel. Till exempel i meningar "He saw that there were still clouds below them" and "Han såg att de fortfarande flög ovanför molnen" ser vi förändringen av synvinkel.
- Ekvivalens: Ekvivalens är en relativt begränsad form av översättningsekvivalent. Det betyder att vi har kulturella ord eller fenomen i både käll- och målspråk som beskriver samma situation och har samma pragmatiska betydelse men skiljer sig åt i grammatik, ordföljd och sammanhang. Texten kan beskriva samma situation genom att använda helt olika semantik, stilistiska anordningar och strukturer.
- Adaption: Adaption innebär att två olika situationer från olika kulturer beskriver samma typ av fenomen, i vilket fall den bör ersättas med en situation av samma typ eller en situation som har samma symboliska värde för målspråkläsarna som den ursprungliga situationen hade till källspråkläsare. Med adoption är det inte viktigt om det är en semantisk ekvivalent utan om situationer med samma symbolvärde (Ingo 1990: 178 – 184).

En av de senaste lösningar för kategorisering kulturspecifika referenser är av Ana Fernandez Guerra (2012). I hennes artikel "Translating culture: problems, strategies and practical realities" introducerar hon de femton viktigaste strategierna för att översätta kulturspecifika referenser. I den här listan finns det anpassning, upplåning, calque, kompensation, komprimering/reduktion/kondensation/utelämnande, beskrivning, ekvivalens, explicitation/expansion/amplifiering/diffusion,

generalisering, bokstavlig översättning, modulering, specialisering, substitution, transposition och variation (Guerra 2012).

Även om de flesta av dessa strategier mer eller mindre hänvisar till samma fenomen, har det fortfarande inte nåtts enighet bland forskare om den terminologi som bör användas för att hänvisa till dem. Med andra ord, väldigt ofta används olika termer av olika forskare för vad som i huvudsak är en och samma strategi.

En av de senare forskarna som forskar om kulturspecifika referenser är Ritva Leppihalme. Hon föreslår sju strategier för realia som inte täcker alla möjliga sätt att hantera realia i översättning, men "erbjuder ganska omfattande täckning". Potentiella översättningsstrategier för realia av Ritva Leppihalme (2001) är:

- Direkt överföring
- Kalkering
- Kulturell anpassning
- Överordnad term
- Förklaring
- Tillägg: översättarens anteckning, ordlista, förord och så vidare.
- Underlåtenhet: kulturspecifik referens utelämnades helt (Leppihalme 2001).

Det finns inte alltid bara en lösning för att översätta realia (Leppihalme 2001, Nedergaard-Larsen 1993). Leppihalme nämner att det är en möjlig lösning att kombinera flera strategier (2001: 145).

3 ANALYS AV KULTURSPECIFIKA REFERENSER I ”MÄN SOM HATAR KVINNOR” AV STIEG LARSSON

I detta andra kapitlet presenteras boken ”Män som hatar kvinnor” och författaren Stieg Larsson kort. Fokus läggs dock på kulturspecifika referenser som finns i boken och till kategorisering och analys av dem. Kulturspecifika referenser ska analyseras enligt Peter Newmarks kategorisering (1988) och översättningsstrategier (1981) som har införts i förväg.

3.1 Stieg Larsson och ”Män som hatar kvinnor”

Stieg Larsson var född 1954 och uppvuxen av sina morföräldrar i Västerbotten i norra Sverige. Hans uppväxt var ganska svår på grund av komplicerade politiska tider (stridigheter mellan kommunism och nationalsocialism, Vietnamkriget och det kalla kriget) och i ganska tidig ålder förlorade han sin farfar, som var hans största förebild (Background. 2021). På grund av dessa effekter har han arbetat med många antifascistrelaterade yrken. Han var aktiv medlem i den svenska vänsterrörelsen fram till sjuttioalet då han gradvis vände sig mot högerextremism. Han skrev böcker om högerextremism, höll föreläsningar för internationella politiker, poliser och otaliga ungdomar och skrev samtidigt deckare (Work 2021).

Larsson började skriva Millennium trilogin 1997 och slutade 2003. *Män som hatar kvinnor* är den första romanen i Millennium trilogin (Millenium Trilogy 2021). Den första boken (*Män som hatar kvinnor*) gavs ut i augusti 2005, ett år efter författaren Stieg Larssons död. I 2006 vann han Glasnyckeln pris för boken och Millennium trilogin har tillsammans sålt 60 miljoner exemplar i mer än 50 länder (The Girl with the Dragon Tattoo 2021). Översatt av Tönis Arlover, boken publicerades 2015 på estniska.

Bokens huvudkaraktärer är journalisten Mikael Blomkvist och hackaren Lisbeth Salander. Mikael kontaktas för att skriva en familjekrönika för familjen Vanger. Den egentliga orsaken till detta var ett misstänkt försvinnande av 16-åriga Harriet Vanger. Mikael behöver tid från jobbet och går med på att utreda för Henrik Vanger. Mikael vägar korsas med en ung hackare som han börjar lösa mysteriet med. Tillsammans försöker de lösa Henrik Vanger familjeproblem, samtidigt som de kämpar med sina egna individuella svårigheter.

3.2 Kulturspecifika referenser i romanen

För att förhindra att uppsatsen blir för omfattande begränsades antalet analyserade sidor ur romanen. I denna uppsats används kulturspecifika referenser från kapitel 7 och kapitel 13 för analys.

3.3 Analys av kulturspecifika referenser i "Män som hatar kvinnor"

För att hitta kulturspecifika referenser har använts Stieg Larssons "Män som hatar kvinnor" (2005) samt dess översättning till estniska "Lohetätoveeringuga tüdruk" (2015) av Tõnis Arover. Referenser som finns i romanen är mest relaterade till svenska geografiska platser och olika institutioner. Referenserna är mestadels substantiv. Hela referenslistan kan ses i Bilaga 1, där man kan se både käll- och målspråkord. Från två kapitel (kapitel 7 och kapitel 13) hittades 44 kulturella referenser.

Till att börja med bör bokens titel kommenteras: Boken på källspråk bär namnet "Män som hatar kvinnor" men på estniska kallas boken "Lohetätoveeringuga tüdruk" ("Flickan med draktatuering"). Det är väldigt intressant att Tõnis Arover har valt en titel på boken som är helt annorlunda än källspråket trots att han genom boken

bestämmer sig för att ändra väldigt få saker. Troligen har titeln för boken på estniska påverkats av den engelska översättningen (*The Girl with the Dragon Tattoo* översatts av Reg Keeland) för stilistiskt låter det bättre – "Lohetätoveeringuga tüdruk" är kortare och mer slående än "Mehed, kes vihkavad naisi".

Även den engelska versionen av romanen publicerades mycket tidigare än den på estniska (på engelska 2005 och estniska 2015). Chansen är stor att en internationellt framgångsrik bok som den redan var känd i Estland tack vare den engelska översättningen och att gå tillbaka till den ursprungliga titeln skulle förvirra de potentiella läsarna.

Men att behålla den ursprungliga titeln skulle ha gjort boken betona och kanske belysa problemen med kvinnofientlighet och alla typer av sexuella övergrepp och våld mot kvinnor. Det finns också en möjlighet att översättare och utgivare tyckte att denna känsla var för konfronterande och kan påverka försäljningen.

Det kan också vara så att i vissa kulturer accepteras dessa ämnen med mer känslighet och rubrik som denna kan vara för skandalös och provocerande. Å andra sidan kan vissa kulturer också vara "överchockad" och en titel som "Män som hatar kvinnor" låter som en annan psykologbok, inte en konstnärlig skönlitteratur kriminalroman.

Av 44 kulturella referenser var 18 individers namn (43%), 12 geografiska namn (27%), 10 institutioner eller organisationer (23%) och 4 kulturella föremål (7%).

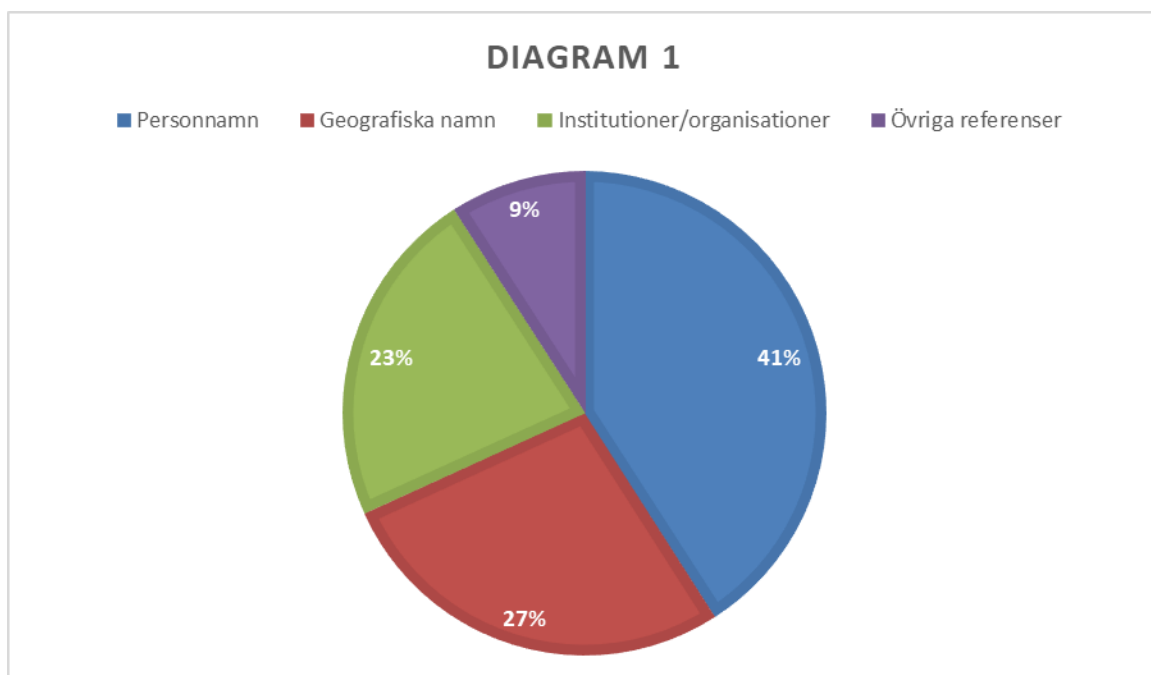

Diagram 1. Andel olika typer av kulturspecifika referenser.

3.3.1 Personnamn

Personnamn är den största gruppen av kulturspecifika referenser som hittades från de två kapitlen. Personnamn gjorde 43% av alla kulturella referenser. Många av namnen som finns i boken är ganska internationella och det har inte varit nödvändigt att översätta dem. Namn som Ricky, Henrik, Alexander och Ivan skrivs på samma sätt på många språk. Det finns dock många namn som kan grupperas som "typiska svenska namn". Till exempel Birger, Christer Malm och Wennerström. I översättningen har Arnover dock alltid bevarat dem i sin ursprungliga form. Mest troligt för att bibehålla den svenska atmosfären händer det mesta av tomten ju runt Stockholm. Så vi kan säga att den mest dominerande översättningstekniken var transkribering eller lån med bara

ett undantag och det är namnet på Dragan Armanskij som var i den estniska versionen Dragan Armanski. Med namnet har översättaren använt tekniken som kallas naturalisering. Det är ett slaviskt namn och blev mer naturligt för estländare med denna form eftersom det inte bär några svenska kulturella nyanser.

Exempel på personnamn:

På svenska	På estniska
Nils Erik Bjurman	Nils Erik Bjurman
Janne Dahlman	Janne Dahlman
Jerry Karlsson	Jerry Karlsson
Dragan Armanskij	Dragan Armanski

3.3.2 Geografiska namn

Geografiska namn den näst största gruppen av kulturspecifika referenser med 27%, 12 totalt. Alla geografiska referenser har bibehållits exakt desamma. Dessutom gör översättaren inte heller tillägg. Det betyder bara geografiska referenser utan ytterligare förklaring. Det betyder att den lokala färgen och miljön har förblivit men för utlänningar kan det vara svårt att läsa. För båda dessa kapitel hade många olika platser i och utanför Sverige kan det vara ganska svårt att hålla koll på alla platser och vara svårt att läsa med att behöva söka så ofta om stadsdelar eller gator. Att inte lägga till information gör dock talet mellan karaktärerna mer naturligt och smidigt.

Mest förvirrande geografiska namn för en utländsk läsare (även för någon som inte är bekant med Stockholms-området) kan vara Odenplan, Saltsjöbaden och Hedestad. Återigen måste det sägas att använda de ursprungliga referenserna på målspråket skapar en fantastisk svensk atmosfär och bara är logiskt. Det finns dock anpassningar som har gjorts. Med referensen "Gamla stan" översättaren har valt att använda

ekvivalens. Det förmodligen för att gamla städer är relevanta på estniska såväl som på svenska. Det finns en exakt ekvivalent eller kulturell motsvarighet till "Gamla stan" och det är "vanalinn" (gammal stan).

Exempel på geografiska namn:

På svenska	På estniska
Gamla stan (123)	Vanalinn (113)
Saltsjöbaden	Saltsjöbaden
Odenplan	Odenplan
Sandhamn	Sandhamn

3.3.3 Institutioner/organisationer

Från de två kapitlen hittade jag 10 referenser som kan kategoriseras som institutioner eller organisationer. Hit hör "Hjärt- och Lungfonden", "Greenpeace", "Millennium" osv. Den första av dem har Arnover använt ord-för-ord-översättning. Mest troligt att ge läsaren den mest exakta referensen. "Greenpeace", "Amnesty" och "Millennium" har varit totalt orörda. Inga tillägg och inga reduceringar. Dessa referenser är naturligtvis kända för läsaren och det finns inget behov av ytterligare förklaring.

Men i denna kategori finns det några komplicerade referenser. Till exempel med termen "Handelshögskolan" har författaren ganska starkt använt reduktionen eller generaliseringen och använder ordet "ülikool" (universitet). Med tanke på att Handelshögskolan i Stockholm är den ledande handelshögskolan i hela Norden och Baltikum, då säger bara universitetet har en ganska antiklimatisk effekt. Karaktären som gick på universitetet i romanen är Mikael Blomkvists största fiende. Som en korrupt entreprenör som samarbetar med maffian har han en ganska stor roll. Denna del av information som försvinner är mycket förlorad från Wennerström-karaktären.

Det finns en möjlighet att Tõnis Arnover inte visste hur man skulle ge fram översättningen med att behålla den kulturella bakgrunden från källspråket och samtidigt inte göra det för komplicerat och onaturligt för målspråkläsaren. Referensen kommer från ett samtal mellan två personer och att skriva ut hela utländska skolans namn är inte bara naturligt i ett samtal för översättaren. Det kan också vara därför han har använt radering.

Sedan finns det "Vangerföretagen" och "Vangerkoncernen" som båda antyder Vangerfamiljens rikedom och framgång. Ordet "Vangerkoncernen" har översättaren översatt ord för ord. Men "Vangerföretagen" har översatts till "Vangeri grupp" (Vangers grupp). I början verkar det lite enkelt, en grupp kan också betyda bara en grupp människor. Men många företag använder faktiskt ordet "grupp" i sina namn, bland annat i Estland, så översättaren ville nog bara att det skulle låta bättre och vara mer subtilt för målspråkläsaren. Det är därför översättaren har använt kalkering och anpassning.

Med referensen "koncernstaben" är det ett intressant fall. Det har översatts på estniska som "kontserni peakorter" (koncerns huvudkontor). I den första delen av det sammansatta ordet har översättaren använt erkänd översättning. Den andra delen är mer komplicerad. Betydelsen av ordet ändras helt. Detta kan kategoriseras under anpassning. På estniska språket finns det inte en viss och ömsesidig term för en person på högre positioner. Så med ordet "peakontor" innebär Arnover att den som arbetar i huvudkontoret måste vara från högre positioner, därför ger han fram bakgrunden och meningen men gör det inte för konstigt på estniska.

"Susannes Brokafe" har översatts ord för ord av översättaren vilket ger den en varm atmosfär och pittoreskhet. Med översättningen "biblioteket i Hedestad" har stora förändringar inte gjorts. Översättaren har bara ändrat form eftersom det är mer naturligt för estniska läsare som "Hedestadi raamatukogu" (Hedestads bibliotek).

3.3.4 Övriga referenser

Referensen "Wasakärven" översatts av Arnover som "Wasa aadlisuguvõsa vapp". Här har översättaren använt en mycket djärv generalisering och tillägg. Wasakärven är ett dekorativt motiv för Sverige på originalspråket. Men att använda rak översättning eller lån skulle vara mycket svårt för en estnisk att förstå det. Det är därför jag tror att översättaren har skrivit det mer öppet och beskrivit det.

Mycket inneboende svensk referens är "Tjottahejti" som är på estniska översatt "pärapõrgu" – svårt att direkt översätta till svenska, för det är också en kulturspecifik referens på estniska. Det är en avlägsen plats som saknar befolkning, intressanta saker eller definierande egenskaper. Men med detta har översättaren lyckats hitta en motsvarighet. Det är bra att översättaren bestämde sig för att ersätta den med en estnisk referens för om han hade använt lån skulle det kännas som ett annat Stockholmsdistrikt.

Med "Med Mera-kort" referensen Arnover har använt generalisering och översatt den "Kaubanduskeskuse kliendikaart" (köpcentrums kundkort). Med Mera-kortet är ett bankkort som tillhör COOP-kedjan som kan användas för att skapa sparkonto och ta ett lån. Men i Estland finns det också COOP-affärer och det finns en referens som skulle vara en motsvarighet. På estniska kallas de "Coop Panga kaart" (Coop-banks kort. Kanske har översättaren använt denna strategi eftersom namnet på butiken inte är en så viktig del i sammanhanget.

Med referensen "Papperskasse från Ica" hade översättaren bestämt att macha det med "ICA paberkott" (ICAs papperskasse). Precis som med "biblioteket i Hedestad", översättaren har inte gjort några stora ändringar, översatt den ord-för-ord och bara justerade formen, att det skulle låta mer naturligt för målspråkläsaren.

4 RESULTAT

Av alla hittade kulturella referenser var de flesta raka lånord. De flesta av de direkt översatta orden eller kalkering fanns i gruppernas personnamn och geografiska platser. Av 18 personnamn översattes 17 (94%) med kalkering och endast ett (6%) av dem (Dragan Armanskij) översattes med hjälp av naturalisering.

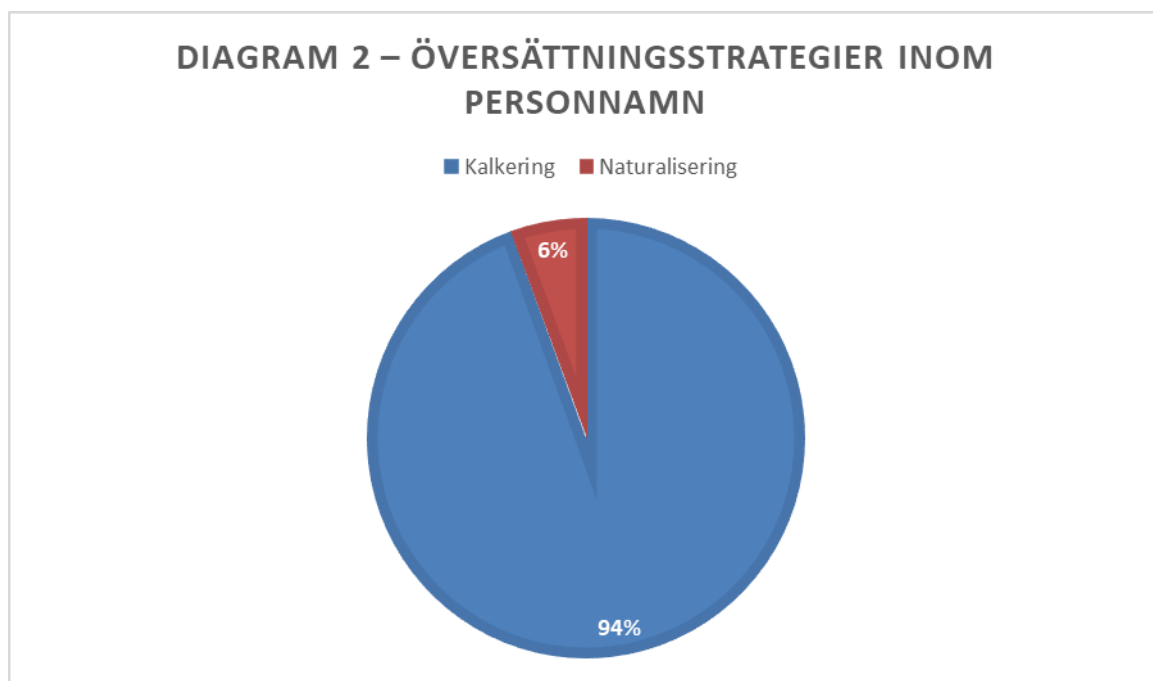

DIAGRAM 2. Översättningsstrategier inom personnamn.

Av 12 geografiska namn var 11 av dem raka översättningar. En av dem (Gamla stan) översattes med en motsvarighet vilket är ganska logiskt, eftersom alla platser var belägna i Sverige, runt Stockholm och att översätta dem annars skulle förlora den ursprungliga lokala atmosfären, Gamla stan är dock något som är känt i varje estnisk stad.

DIAGRAM 3 – ÖVERSÄTTNINGSTRATEGIER INOM GEOGRAFISKA NAMN

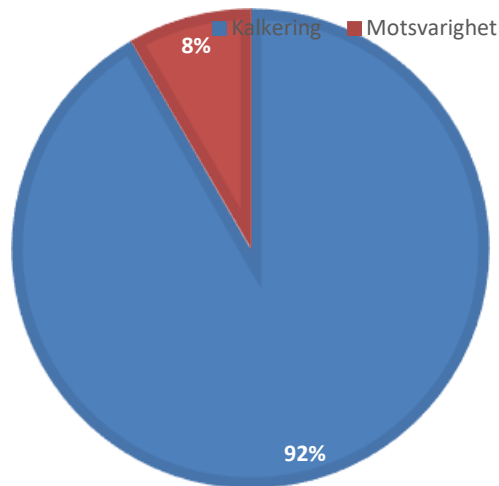

Diagram 3. Översättningsstrategier inom geografiska namn.

Av 10 institution eller organisation relaterade referenser 4 översatts ord-för-ord ("Hjärt- och Lungfond", "Vangerkoncernen", "Susannes brokafé", "Biblioteket i Hedestad"). Översättaren använde kalkering 4 gånger ("Millennium", "Greenpeace", "Hjärt- och Lungfond", "Amnesty"), anpassning 2 gånger ("koncerntstaben", "Vangerföretagen") erkänd översättning 1 gång ("Koncernstaben") och reduktion också 1 gång ("Handelshögskolan"). Här är det viktigt att betona att inte bara en strategi är rätt för en specifik referens och i vissa fall (särskilt med sammansatta ord) är det möjligt att använda flera strategier.

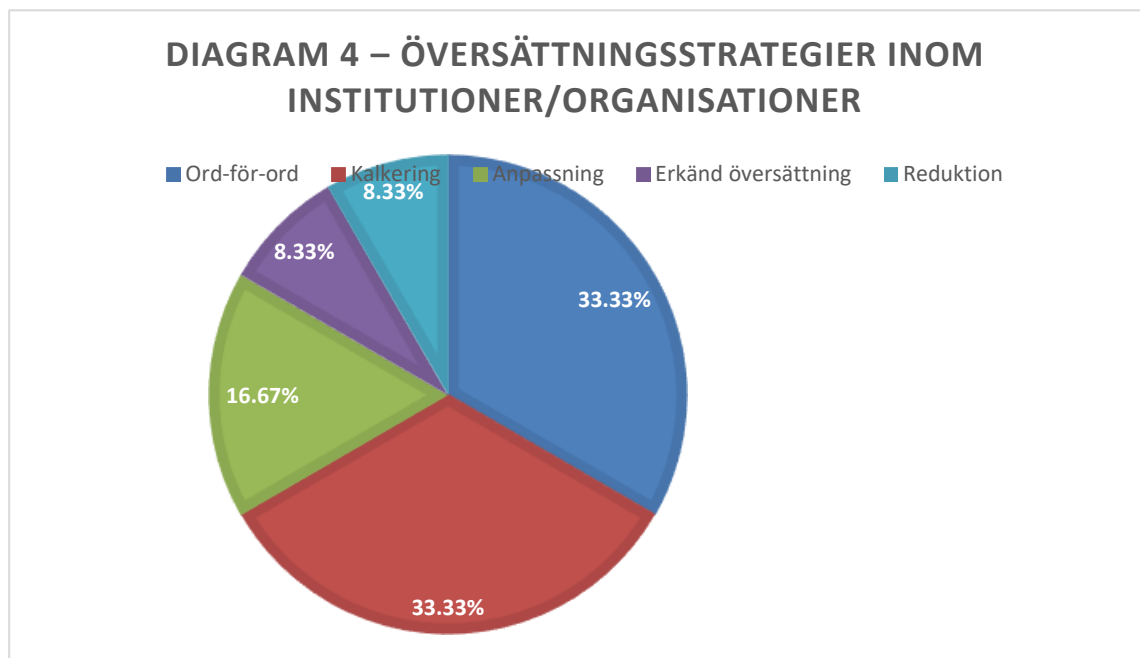

Diagram 4. Översättningsstrategier inom insitutioner/organisationer

Det fanns väldigt få andra kulturella referenser men deras översättningsstrategier var intressanta. Tõnis Arnover översatte "Wasakärven" till "Wasa aadlisuguvõsa vapp" och använde därför generalisering och tillägg. Med "Tjottahejti" har han lyckats hitta en motsvarighet på estniska och översatt den "pärapõrgu". "Med Mera-kort" hade lite mer förenklad översättning "kaubanduskeskuse kliendikaart" – här har han använt generalisering. Den sista är "Papperskasse från Ica" och den har Arnover översatt som "ICA paberkott" och använt ord-för-ord översättning med små ändringar.

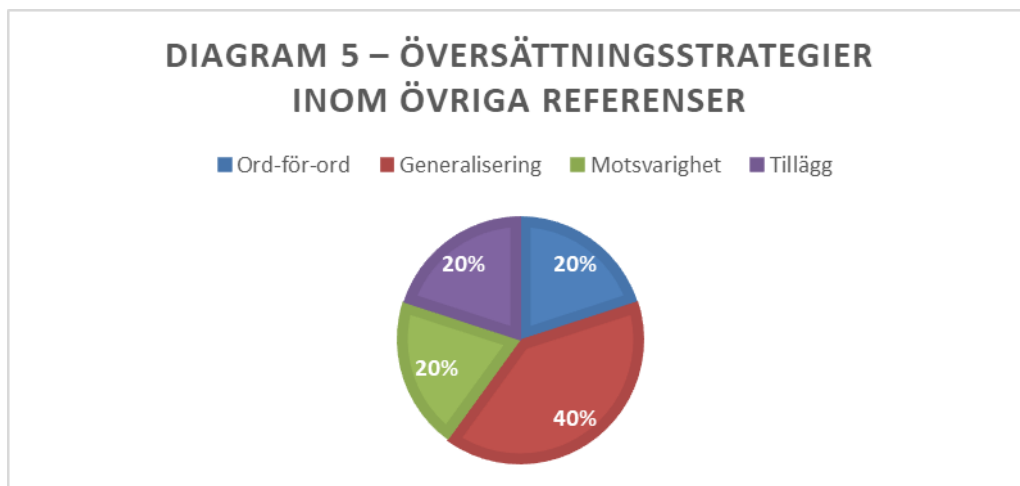

Diagram 5. Översättningsstrategier inom övriga referenser.

5 SAMMANFATTNING

Syftet med den här uppsatsen var att förklara vad kulturspecifika referenser är, hur dem kategoriseras och att införa strategier för att översätta dem. Samt undersöka vilka metoder används mest vid översättning av kulturspecifika referenser från svenska till estniska. Genom att läsa igenom materialet upptäcktes att det inte är så lätt att definiera och kategorisera kulturspecifika element. Det finns många olika spår av tankar och teorier som berör ämnet. Men de mest kända scheman för översättning påpekades och beskrivs inklusive Newmarks (1988) och Vlahhov och Florins.

Eftersom översättning av kulturspecifika element är komplicerat, forskades det om vilka strategier det finns för att översätta dem. Precis som med kategorisering finns det inget säkert sätt att översätta realia. Olika författare använder olika mått och för en kulturspecifik referens finns det möjlighet att använda flera strategier, allt beror på översättaren.

För analys användes Stieg Larssons roman ”Män som hatar kvinnor” och dess estniska översättning av Tõnis Arnover. Från boken hittades 43 kulturspecifika referenser som analyserades efter kategori. Samt översättarnas strategier under översättningen från

svenska till estniska analyserades och fick möjliga skäl. Övergripande kan Tõnis Arnovers översättningsstil beskrivas som främjande. De flesta strategier han använde var inte alls översättning (transkribering), ord för ord och kalkering.

Arnover lyckades behålla svensk kulturell atmosfär mycket bra, men ibland kan det vara förvirrande för en utländsk person att läsa. Kanske ligger anledningen till att översättaren inte tyckte att det var nödvändigt för att integrera kulturer mer och kanske estniska och svenska kulturer inte alls är så olika. där han använde mer integrerade referenser, var ofta radering, generalisering eller motsvarighet. I dessa fall kunde översättaren ha trott att det är viktigt att behålla de små detaljerna för sammanhanget och för målspråkläsaren.

6 LITTERATURLISTA

Litteratur

LARSSON, S. (2015). "Lohetätoveeringuga tüdruk" Varrak. Översatts av Tõnis Arnover.

LARSSON, S. (2005). "Män som hatar kvinnor" Norstedts Förlag.

Källor

BUNCLER, A. (2017). "Reaalioiden kääntämisestä suomesta puolaksi– erisnimet Riikka Pulkkinen Totta-romaanissa". Suomalaisen Kirjallisuuden ABC (sid 123 – 144). Warszawa Universitetet. Warszawa.

GUERRA, A. F. (2012). "Translating culture: problems, strategies and practical realities". Art and Subversion. No. 1. 12/2012.

INGO, R. (1990) Från källspråk till målspråk: Introduktion i översättningsvetenskap. Lund: Studentlitteratur.

LAAN, M. (2006). Reaalide tõlkimine hispaaniakeelse kirjanduse eestindamisel. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.

LEPPIHALME, R. (2001). Translation strategies for realia. In P. Kukkonen, & R. Hartama-Heinonen (Eds.), Mission, Vision, Strategies, and Values: A Celebration of Translator Training and Translation Studies in Kouvola (pp. 139 – 148). Helsinki University Press.

MOSEIKO, L. V. (2005). "Лингвокультурологическая проблема классификации реалий". Оренбургский государственный университет. Вестник ОГУ: 11/2005: 155 – 161.

NEDERGAARD-LARSEN, B. (1993) "Culture-bound problems in subtitling". Perspectives: Studies in Translatology. 1993:2, 207 – 241.

NEWMARK, P. (1981) Approaches to Translation. New York and London: Prentice Hall.

NEWMARK, P. (1988) A Textbook of Translation. New York and London: Prentice Hall.

NORD, C. (1997). "Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained". St. Jerome Publishing. Manchester.

NORD, C. (2003). "Proper Names in Translations for Children: Alice in Wonderland as a Case in Point." Meta, 48(1-2), 182–196.

SCHMIDT, K. (2011). Kultuurispetsiifiliste elementide tõlkimine Daniel Kehlmanni romaani "Maailma mõõtmise" näitel. Magistritöö. Tartu Ülikool.

VENUTI, L. (1998) The Scandals of Translation: Towards an Ethic of Difference. London and New York: Routledge

VINAY, J.-P., DARBELNET, J. (1958) Comparative stylistics of French and English: a methodology for translation. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

VLAHNOV, S., FLORIN, S. (1980). "Непереводимое в переводе. Международные отношения. Москва.

Internetkällor

Stieg Larsson. Background. <https://stieglarsson.com/background/> (hämtad 10. augusti 2021)

Stieg Larsson. Millennium Trilogy. <https://stieglarsson.com/millennium-trilogy/> (hämtad 10. augusti 2021)

Stieg Larsson. The girl with the dragon tattoo. <https://stieglarsson.com/the-girl-with-the-dragon-tattoo/> (hämtad 10. augusti 2021)

Stieg Larsson. Work. <https://stieglarsson.com/work/> (hämtad 10. augusti 2021)

7 RESÜMEE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli anda ülevaade erinevate tõlkimisstrateegiate kasutamisest Stieg Larssoni “Lohetätoveeringuga tüdrukus”, mille on eesti keelde tõlkinud Tõnis Arnover Romanis leiduvate kultuurispetsiifiliste elementide analüüsimiseks esitati esimeses peatükis põhilised teooriad ja tõlketeadlased, kes probleemiga tegelenud on. Teises peatükis esitati romaanist leitud reaale ning seejärel kommenteeriti ja analüüsiti nende tõlkimist, võttes arvesse eelnevalt esitatud tõlkestrateegiaid.

Teises peatükis tehtud analüüsi põhjal võib järeldada, et Tõnis Arnoveri tõlkestiil on küllaltl võõrandav ja lähtekultuuri hõngu säilitav. Enamik leitud kultuurispetsiifilistest elementidest (nagu näiteks inimese ja kohanimed) jäeti tõlkija poolt kas täiesti või osaliselt tõlkimata. Küllap jäid enamus reaale tõlkimata seetõttu, et Arnover proovis säilitada Rootsilikku atmosfääri, kuna suurem osa tegevusest romaanis toimub Stockholmi lähistel ja Rootsis. Samas leidis ka reaale, mille tõlkimiseks kasutati teisi strateegiaid. Nende puhul võib arvata, et tõlkija ei pidanud neid kontekstist lähtuvalt olulisteks.

Seda bakalaureusetöö teemat saaks lähemalt uurida laiendades uurimistöö kommentaare ja analüüsi. Samuti oleks võimalik suurendada materjali mahtu, kuna antud töös kasutati analüüsiks vaid kaht peatükki ja konkreetsemaid järeldusi Tõnis Arnoveri tõlkimisstrateegiatest nende põhjal on keeruline teha. Lisaks oleks võimalik võtta ühendust tõlkija endaga ning küsida täpsemaid kommentaare ja mõtteid teose kohta.

Bilaga 1

KAPITEL 7

På estniska	På svenska
Vanalinn	Gamla stan
Saltsjöbaden	Saltsjöbaden
Pärapõrgu	Tjottahejti
Hedestad	Hedestad
Ulan-Bator	Ulan Bator
Christer Malm	Christer Malm
Millennium	Millennium
Wennerström	Wennerström
Sandhamn	Sandhamn
Vangeri grupp	Vangerföretagen
Kontserni peakorter	Koncernstaben
Henrik Vanger	Henrik Vanger
Ülikool	Handelshögskolan
Ricky	Ricky
Janne Dahlman	Janne Dahlman
Micke	Micke
Dragan Armanski	Dragan Armanskij
Lisbeth Salander	Lisbeth Salander
Frode	Frode

KAPITEL 13

På estniska	På svenska
Nils Erik Bjurman	Nils Erik Bjurman
Greenpeace	Greenpeace
Amnesty	Amnesty
Südame- ja kopsufond	Hjärt- och Lungfonden
Odenplan	Odenplan
Upplandsgatan	Upplandsgatan
Poola	Polen
Rootsi	Sverige
Kaubanduskeskuse kliendikaart	Med Mera-kort
ICA paberkott	papperskasse från Ica
Cecilia Vanger	Cecilia Vanger
Susanne sillakohvik	Susannes Brokafe
Alexander	Alexander
Birger	Birger
Harriet	Harriet
Hedeby saar	Hedebyön
Jerry Karlsson	Jerry Karlsson
Vangeri kontsern	Vangerkoncernen
Hedestad	Hedestad
Hedeby	Hedeby
Jean Baptiste Bernadotte	Jean Baptiste Bernadotte
Hedestadi raamatukogu	biblioteket i Hedestad
Helene Lööw	Helene Lööw
Wasa aadlisuguvõsa vapp	Wasakärven
Ivar Kreuger	Ivar Kreuger

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Carmel Raudsepp, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose:

KULTURSPECIFIKA REFERENSER PÅ SVENSKA OCH ESTNISKA: ANALYS AV ÖVERSÄTTNINGSTRATEGIER I MÄN SOM HATAR KVINNOR OCH LOHETÄTOVEERINGUGA TÛDRUK

mille juhendaja on Ewa Holm,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 16.08.2021